

ВИБІРКОВИЙ КУРС ДЛЯ ПРОФІЛЬНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ: ПСИХОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

Шулюк Надія Іванівна
асистент кафедри психології
Державного університету економіки і технологій
Криворізького державного педагогічного університету
ORCID ID: 0000-0003-3365-5938

У статті розглянуто проблему профільної орієнтації підлітків у контексті розвитку особистісного самовизначення як провідного психологічного новоутворення підліткового віку. Обґрунтовано актуальність переходу від інформативно-педагогічної моделі профорієнтації до психологічно орієнтованого підходу, спрямованого на формування рефлексії, ціннісно-сислової сфери та суб'єктивної позиції особистості. Представлено психологічну концепцію вибіркового курсу для профільної орієнтації підлітків, побудовану на інтеграції положень теорії психосоціального розвитку Е. Еріксона, концепцій професійного самовизначення Дж. Голланда та Д. Супера, а також гуманістичного підходу К. Роджерса.

Описано структуру та зміст програми вибіркового курсу «На шляху вибору», визначено його цілі, завдання, принципи реалізації, методи та засоби корекційного впливу. Особливу увагу приділено психоедукаційним, рефлексивним, інтерактивним методам і методам розвитку навичок ухвалення рішень, що сприяють усвідомленню підлітками власних інтересів, здібностей і освітньо-професійних перспектив. Показано значення психолого-педагогічного супроводу та створення психологічно безпечного освітнього середовища для ефективності профільної орієнтації.

Подано результати емпіричного дослідження ефективності програми, проведеного на основі комплексної психодіагностики та повторного вимірювання показників особистісного самовизначення. Використання G-критерію знаків дозволило виявити статистично значущу позитивну динаміку професійних інтересів, типів мислення та готовності дев'ятикласників до усвідомленого вибору профілю навчання. Зроблено висновок про доцільність запровадження психологічно обґрунтованих вибірових курсів як ефективного засобу підтримки особистісного й освітнього самовизначення підлітків.

Ключові слова: профільна орієнтація, особистісне самовизначення, підлітковий вік, вибіркового курсу, психолого-педагогічний супровід.

Shuliuk N. ELECTIVE COURSE FOR PROFILE ORIENTATION OF TEENAGERS: PSYCHOLOGICAL CONCEPT OF PERSONAL SELF-DETERMINATION DEVELOPMENT

The article considers the problem of profile orientation of adolescents in the context of the development of personal self-determination as the leading psychological neoplasm of adolescence. The relevance of the transition from the informative-pedagogical model of career guidance to a psychologically oriented approach aimed at the formation of reflection, value-semantic sphere and subjective position of the individual is substantiated. The psychological concept of an elective course for profile orientation of adolescents is presented, built on the integration of the provisions of the theory of psychosocial development of E. Erikson, the concepts of professional self-determination of J. Holland and D. Super, as well as the humanistic approach of K. Rogers.

The structure and content of the program of the elective course "On the Path of Choice" are described, its goals, objectives, principles of implementation, methods and means of corrective influence are determined. Particular attention is paid to psychoeducational, reflective, interactive methods and methods for developing decision-making skills that contribute to adolescents' awareness of their own interests, abilities and educational and professional prospects. The importance of psychological and pedagogical support and the creation of a psychologically safe educational environment for the effectiveness of profile orientation is shown.

The results of an empirical study of the effectiveness of the program, conducted on the basis of comprehensive psychodiagnostics and repeated measurement of personal self-determination indicators, are presented. The use of the G-criterion of signs made it possible to identify statistically significant positive dynamics of professional interests, types of thinking and readiness of ninth-graders to consciously choose a study profile. A conclusion is made about the feasibility of introducing psychologically grounded elective courses as an effective means of supporting the personal and educational self-determination of adolescents.

Key words: profile orientation, personal self-determination, adolescence, elective course, psychological and pedagogical support.

Вступ. Сучасні соціально-економічні трансформації, динамічні зміни ринку праці та зростання вимог до особистісної автономії молоді актуалізують проблему свідомого професійного та життєвого вибору вже на етапі підліткового віку. У цих умовах профільна орієнтація перестає бути суто педагогічним інструментом інформування про професії і набуває статусу комплексного психологічного процесу, тісно пов'язаного з розвитком особистісного самовизначення, ціннісно-смыслової сфери та суб'єктності підлітка.

Підлітковий вік є сенситивним періодом формування ідентичності, усвідомлення власних інтересів, здібностей і життєвих перспектив. Саме в цей період відбувається інтенсивний пошук відповідей на питання «Хто я?» та «Ким я хочу бути?», що робить проблему підтримки процесів самовизначення психологічно значущою. Недостатня сформованість рефлексивних умінь, зовнішній тиск соціальних очікувань і фрагментарність уявлень про себе часто призводять до формального або ситуативного вибору профілю навчання, що надалі знижує рівень навчальної мотивації та психологічного благополуччя.

У цьому контексті особливої актуальності набувають розроблення та впровадження вибіркового курсів, побудованих на психологічній концепції розвитку особистісного самовизначення. Такий курс розглядається не лише як освітній компонент, а як цілісна психологічна система, спрямована на активізацію самопізнання, розвиток рефлексії, усвідомлення індивідуальних ресурсів і формування внутрішньо вмотивованої позиції щодо майбутнього професійного та життєвого шляху.

Метою статті є обґрунтування психологічної концепції вибіркового курсу для профільної орієнтації підлітків, спрямованого на розвиток особистісного самовизначення, а також аналіз його структурних компонентів і принципів реалізації в освітньому середовищі.

Матеріали та методи. Теоретичні засади програми елективного курсу ґрунтуються на інтеграції положень психології розвитку особистості, теорій професійного самовизначення та гуманістичної психології, відповідно до яких вибір профілю навчання в підлітковому віці розглядається як складний процес формування ідентичності, життєвих перспектив і суб'єктної позиції особистості.

Відповідно до теорії психосоціального розвитку Е. Еріксона, підлітковий вік характеризується кризою «ідентичність – рольова плутанина», у межах якої центральним завданням розвитку є усвідомлення цілісного образу «Я» та визначення свого місця в соціальному просторі. Профільна орієнтація в цьому контексті виступає не лише як освітній вибір, а як важливий компонент становлення особистісної ідентичності, що інтегрує уявлення підлітка про власні можливості, цінності та майбутні соціальні ролі.

Джон Голланд запропонував модель, що пов'язує типи особистості із професійним середовищем. Його теорія базується на шести типах особистості: реалістичному, дослідницькому, артистичному, соціальному, підприємницькому й конвенційному. Вибір професії, згідно із Дж. Голландом, визначається прагненням людини знайти середовище, яке відповідає її домінуючим характеристикам, що дає змогу максимально розкрити потенціал особистості, сприяє професійному зростанню та задоволенню від діяльності [2].

Теоретичну основу програми також становить концепція професійного розвитку Д. Супера, згідно з якою професійне самовизначення є динамічним процесом, що триває впродовж усього життя і тісно пов'язаний з розвитком «Я-концепції» [2]. Підлітковий етап, за Д. Супером, відповідає стадії дослідження (exploration), у межах якої відбуваються пробування ролей, формування професійних інтересів і первинне усвідомлення життєвих планів. Програма елективного курсу спрямована саме на підтримку цього етапу шляхом розширення «поля можливостей», усвідомлення альтернатив і розвитку здатності до відповідального вибору.

Концептуальні положення програми інтегрують положення психології професійного самовизначення, згідно з якими ефективний вибір професійного напрямку можливий за умови узгодження трьох ключових компонентів: «хочу» (інтереси, мотивація), «можу» (здібності, інтелектуальні й особистісні ресурси) та «потрібно» (соціальний запит, вимоги ринку праці й освітньої системи). Використання формули «потрібно – можу – хочу – буду» у межах курсу сприяє інтеграції цих компонентів у єдину систему особистісних рішень і життєвих стратегій [1].

Гуманістичний підхід, представлений у працях К. Роджерса, визначає ключовим чинником особистісного розвитку створення психологічно безпечного середовища, заснованого на безумовному прийнятті, емпатії та автентичності [3, с. 69–70; 9]. У межах програми ці положення реалізуються через групову форму роботи, спрямовану на розвиток відкритості, довіри та самоприйняття. Усвідомлення та прийняття себе як унікальної особистості зі своїми індивідуальними особливостями розглядається як необхідна передумова усвідомленого профільного та професійного вибору.

Значущим елементом теоретичного підґрунтя програми є рефлексивний підхід, який передбачає розвиток у підлітків здатності до самоспостереження, аналізу власного досвіду, усвідомлення мотивів, цінностей і професійних схильностей. Саморефлексія розглядається як необхідна умова усвідомленого профільного вибору та формування довгострокових життєвих перспектив.

Об'єднання професійних зусиль педагогів і психологів, а також зростання уваги до особистісного виміру учасників освітнього процесу сприяли виникненню концепції психолого-педагогічного супроводу, орієнтованої на забезпечення умов для гармонійного розвитку, успішного навчання та самореалізації учнів. У працях С. Альохіної, Г. Бардієр, М. Бітянної, А. Волохова, Б. Вульфова, О. Казакової, І. Липського, О. Метелькової, С. Новікової, Р. Овчарової, Н. Пряжнікова, О. Пряжнікової, М. Рожкова, А. Тряпціної та інших обґрунтовано систему психологічної допомоги учням в освоєнні освітнього простору, яка відповідає потребам практики та забезпечує інтеграцію психологічних знань у процеси виховання і розвитку дітей [12]. У межах цієї системи особливої значущості набувають положення психології особистості та професійного самовизначення, що розкривають роль індивідуально-психологічних характеристик, мотивації та здібностей у процесі професійного вибору, представлені у працях К. Платонова, І. Тігової, О. Іванової, Н. Іванцової [4; 7, с. 6–21].

Діагностичний блок програми базується на принципах психологічної валідності, надійності та комплексності оцінювання. Використання апробованих методик дозволяє отримати багатовимірну картину інтересів, професійних схильностей, типів мислення та інтелектуального потенціалу учнів, що забезпечує науково обґрунтовану основу для повторної діагностики й аналізу динаміки розвитку особистісного самовизначення.

Отже, теоретичні засади програми елективного курсу визначають її як психологічно орієнтовану систему розвитку особистісного самовизначення підлітків, спрямовану на формування мотивації до профільного навчання, усвідомленого ухвалення рішень і побудови реалістичних життєвих стратегій у межах освітнього простору.

Програма курсу складена на основі таких програм: О. Коропецька. «Психологічні основи професійної орієнтації та самореалізації особистості», (Київ, 2016 р.); М. Шаличева. «Крок назустріч, або Спілкуюсь та пізнаю себе» (Київ, 2008 р.); «Знайди свій шлях», Є. Хорева, «Я обираю професію» (журнал «Психолог», 02\2015 р., № 4); «Професійна орієнтація в сучасній школі: методичні рекомендації» (Київ, 2017 р.); «Інтерактивні заняття профорієнтаційного спрямування (з досвіду роботи педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти), Суми, 2020 р.; «Через гру в життя: методичний збірник профорієнтаційної ігор», ч. 1, м. Кривий Ріг.

Корекційний вплив у межах вибіркового курсу для профільної орієнтації підлітків реалізується через комплекс взаємопов'язаних методів і засобів, спрямованих на розвиток особистісного самовизначення, усвідомлення індивідуальних ресурсів та формування готовності до відповідального вибору освітньої траєкторії.

1. Психоедукаційні методи. Застосовуються з метою формування в підлітків цілісного уявлення про процес особистісного й професійного самовизначення, його етапи та психологічні механізми. До психоедукаційних методів належать мінілекції, інформаційно-дискусійні блоки, аналіз прикладів освітніх і професійних маршрутів, що сприяють усвідомленню взаємозв'язку між особистісними якостями та вибором профілю навчання.

2. Рефлексивні методи. Спрямовані на розвиток здатності до самопізнання та усвідомлення власних інтересів, цінностей, здібностей і мотивацій. У межах курсу використовуються індивідуальні і групові рефлексивні вправи, самоспостереження, ведення рефлексивних щоденників, обговорення особистісно значущого досвіду, що активізує процеси внутрішнього вибору та формування суб'єктної позиції підлітка.

3. Інтерактивні та групові методи. Реалізуються через групові дискусії, роботу в малих групах, рольові ігри, моделювання ситуацій вибору й ухвалення рішень. Зазначені методи сприяють розвитку комунікативних навичок, відповідальності за власний вибір, а також формуванню навичок аргументації та критичного осмислення альтернатив.

4. Методи розвитку навичок ухвалення рішень. Спрямовані на формування здатності аналізувати альтернативи, прогнозувати наслідки вибору та співвідносити їх з особистісними цілями. У межах курсу застосовуються вправи з аналізу життєвих і професійних сценаріїв, побудови індивідуальної освітньої траєкторії, а також елементи когнітивного аналізу та самопланування.

Засобами реалізації корекційної програми виступають навчально-методичні матеріали курсу, психодіагностичні та самодіагностичні інструменти, робочі зошити, візуальні та мультимедійні матеріали, а також спеціально розроблені вправи й завдання, адаптовані до вікових та індивідуально-психологічних особливостей підлітків.

Ефективність корекційної програми «На шляху вибору» оцінювалася на основі поєднання кількісних і якісних показників, отриманих у результаті повторної психодіагностики, порівняльного аналізу даних до і після корекційного впливу, а також аналізу сформованості готовності дев'ятикласників до усвідомленого вибору профілю подальшого навчання. Результати були представлені в роботі «Психологічні аспекти профільного орієнтування в реалізації усвідомленого вибору освітньої траєкторії старшокласниками» [10].

Критерій усвідомленості особистісного та профільного вибору

Показники:

– здатність учнів співвідносити власні інтереси, здібності й особистісні особливості з вимогами обраного навчального профілю;

– сформованість уявлень про освітні та професійні перспективи;

– результати за «Картою усвідомленого вибору».

За результатами дослідження, **39% дев'ятикласників наприкінці навчального року виявили готовність до усвідомленого вибору профілю навчання**, що свідчить про позитивну динаміку розвитку особистісного самовизначення.

Під час проведення корекційної програми «На шляху вибору» були виконані такі завдання:

– діагностика учнів, виявлення інтересів, професійної спрямованості, мотивів вибору профілю в майбутньому;

– створення атмосфери відкритості та довіри один до одного у групі учнів на основі групової динаміки;

– створення умов для саморефлексії та усвідомленого вибору профілю навчання;

– налагодження контактів батьки – діти, батьки – школа.

Під час проведення дослідження нами було сформульовану основну гіпотезу щодо залежності між усвідомленням власних можливостей (інтереси, здібності) та свідомим вибором навчального профілю у старшій школі.

Результати. Проведено діагностику учнів за методиками «Профіль» («Карта інтересів», модифікація, посібник (О. Ігнатівич, Г. Татаурова-Осика, А. Шевенко)) [5]; «Опитувальник професійних схильностей» (методика Л. Йовайши, у модифікації С. Кожина) [6]; «Типу мислення» (модифікація, М. Філоненко) [13]; «Інтелектуального потенціалу» (методика П. Ржичан) [10]; «Гуманітарій – технар» (тест Беннета в модифікації О. Шестопалова, Н. Шулюк) [8–11], (методика частково складається з тесту Беннета). Результат вказує нам на те, що показники інтересів учнів 9-го класу після проведення корекційної програми зросли щодо результатів першого тестування. Можна стверджувати, що наявна залежність між усвідомленням власних інтересів і готовністю свідомо обирати навчальний профіль у процесі психологічної роботи.

Для перевірки того, чи змінилися значення за шкалами після корекційної інтервенції, а також для з'ясування сторони зсуву значень нами було використано непараметричний G-критерій знаків. Після процедури математико-статистичного опрацювання результатів до та після нами було з'ясовано таке:

– відсутні зміни за такими шкалами методики Л. Йовайши: «Виробництво», «Естетична», «Екстремальна», «Планово-економічна діяльність»;

– відсутні зміни за такими шкалами методики «Карта інтересів»: «Фізика та математика», «Радіотехніка й електроніка», «Механіка та конструювання», «Література та мистецтво», «Історія та політика», «Підприємництво та домоводство»;

– наявні зміни за всіма іншими шкалами в бік зростання значень (детальніше див. таблицю 1);

– змін у бік зниження значень виявлено не було.

Отримані данні свідчать про успішність корекційної програми «На шляху вибору», показники зросли, зниження показників не було виявлено.

Після проведення корекційної програми учні отримали такі знання: про вимоги сучасного суспільства до професійної діяльності людини, про ринок професійної праці й освітніх послуг; про можливість здобуття освіти за обраним профілем і про перспективу, про психологічні основи ухвалення рішення загалом і у виборі профілю навчання зокрема.

Опанували такі вміння: знаходити вихід із проблемної ситуації, пов'язаної з вибором профілю навчання, і шляхи продовження освіти; об'єктивно оцінювати свої індивідуальні можливості відповідно до обраної діяльності; ставити цілі й планувати дії для їх досягнення; виконувати проби профілю навчання, що дозволяють отримати відповідний практичний досвід.

Важливим результатом роботи є сформованість у дев'ятикласників готовності до вибору навчання, яка визначилася за такими критеріями, як:

1. Виразність ціннісних орієнтацій, пов'язаних із профілем навчання і відповідними йому напрямками післяшкільної освіти.

2. Представленість індивідуально виражених цілей профільного навчання.

3. Інформаційна підготовленість щодо значущості профільного навчання для подальшого продовження освіти, життєвого, соціального та професійного самовизначення.

4. Наявність досвіду докладання зусиль з освоєння освітнього матеріалу, освоєння компетенцій, затребуваних у професійному навчанні.

Увесь експериментальний період нами здійснювалася психологічна підтримка, супроводження учнів.

Таблиця 1

Результати обрахування наявності відмінностей за G-критерієм знаків

Методика	Шкала	G _{емп}
Методика «Гуманітарій – технарь»	Гуманітарій	10**
	Технарь	13*
Тип мислення	Інтелект	3**
	П – Д	8*
	А – С	3**
	С – Л	6**
	Н – О	6**
	К	5**
Л. Йовайши	Робота з людьми	3**
	Дослідницька діяльність	3**
	Виробництво	9
	Естетична	7
	Екстремальна	8
	Планово-економічна діяльність	7
Карта інтересів	фізика та математика	6
	хімія та біологія	5**
	радіотехніка й електроніка	10
	механіка та конструювання	10
	географія та геологія	6*
	література та мистецтво	8
	історія та політика	7
	педагогіка та медицина	5*
	підприємництво та домоводство	9
спорт і військова справа	6*	

Примітка: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$.

За результатами експериментального дослідження було сформульовано узагальнені психолого-педагогічні рекомендації для учнів, батьків і фахівців психологічної служби, спрямовані на підтримку процесу усвідомленого профільного вибору, розвиток рефлексії та формування суб'єктної позиції підлітка.

Висновки. У статті обґрунтовано психологічну концепцію вибіркового курсу для профільної орієнтації підлітків, спрямованого на розвиток особистісного самовизначення як ключового новоутворення підліткового віку. Показано, що профільна орієнтація в сучасних соціально-економічних умовах виходить за межі інформування про професії та постає як складний психологічний процес, тісно пов'язаний із формуванням ідентичності, ціннісно-сміслової сфери та суб'єктної позиції особистості.

Теоретичні засади програми ґрунтуються на інтеграції положень теорій психосоціального розвитку особистості, професійного самовизначення та гуманістичної психології, що дозволяє розглядати вибір профілю навчання як етап усвідомлення власних можливостей, інтересів і життєвих перспектив. Обґрунтовано доцільність використання формули «потрібно – можу – хочу – буду» як психологічного механізму інтеграції мотиваційних, ресурсних і соціальних чинників вибору.

Розроблений вибіркового курсу «На шляху вибору» визначено як психологічно орієнтовану систему, що поєднує психоедукаційні, рефлексивні, інтерактивні методи та методи розвитку навичок ухвалення рішень, спрямовані на активізацію процесів самопізнання і усвідомленого вибору освітньої траєкторії. Важливою умовою ефективності програми є створення психологічно безпечного освітнього середовища та здійснення системного психолого-педагогічного супроводу.

Результати емпіричного дослідження та математико-статистичного аналізу (з використанням G-критерію знаків) підтвердили позитивну динаміку показників особистісного самовизначення, професійних інтересів і готовності дев'ятикласників до усвідомленого вибору профілю навчання. Отримані дані засвідчують ефективність корекційної програми та підтверджують висунуту гіпотезу щодо залежності між усвідомленням власних інтересів і здібностей та готовністю до свідомого освітнього вибору.

Зроблено висновок, що впровадження психологічно обґрунтованих вибіркового курсу у шкільне освітнє середовище є доцільним і перспективним напрямом розвитку системи профільної орієнтації, який сприяє підвищенню мотивації до навчання, психологічного благополуччя та формуванню відповідальної життєвої позиції підлітків.

Література:

1. Актуальні проблеми психології в закладах освіти : збірник наукових праць. Кривий Ріг, 2013. 247 с.
2. Бекчив М., Асеева Ю. Теоретико-методологічні основи професійного самовизначення. *Ментальне здоров'я*. 2024. № 3. С. 26–30. DOI: 10.32782/3041-2005/2024-3-5
3. Воронюк І. Психологічні особливості особистості реалізації творчого потенціалу молодших школярів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2003. 256 с.
4. Іванцова Н. Періодизація професійного розвитку особистості. Актуальні проблеми психології : *збірник наукових праць*. 2010. Т. 8. № 7. С. 106.
5. Ігнатович О., Татаурова-Осика Г., Шевенко А. Психологія професійної діагностики та професійного консультивання : практичний посібник / за ред. О. Ігнатович. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 225 с.
6. Кожина С. Психосоціальний супровід старшокласників щодо професійного вибору : бакалаврська робота. Кривий Ріг, 2023. 60 с. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/7152/1/%D0%9A%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%D0%9A%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D0%A1..pdf>
7. Методичні вказівки до виконання контрольного завдання. Професіографічний аналіз професійної діяльності фахівця з охорони праці з курсу «Психологія праці та безпеки» для студентів спеціальності напряму підготовки «Цивільна безпека», спеціалізації «Охорона праці» / уклад. : Н. Мовмига. Харків : НТУ «ХПІ», 2017. 41 с.
8. Методичні вказівки із профорієнтації для здобувачів вищої освіти денної та заочної форм здобуття освіти спеціальності С4 Психологія / уклад. : Ю. Маєр, М. Тюганова, Н. шулюк. Кривий Ріг : Дует, 2025. 51 с.
9. Shestopalova O., Shulyuk N. Прогнозування професійної кар'єри та вибір освітньої траєкторії майбутніми старшокласниками методами профільного орієнтування. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*. 2018. № 42 (45). DOI: 10.33120/ssj.vi42(45).197
10. Shestopalova O., Shulyuk N. Psychological aspects of profile orientation in the process of implementation the conscious choice of an educational trajectory by senior pupils. *Priority areas for development of scientific research: domestic and foreign experience*. 2021. DOI: 10.30525/978-9934-26-049-0-28
11. Туриніна О. Практикум з психології : навчальний посібник. Київ : МАУП, 2007. 328 с.
12. Філатова Н. Психолого-педагогічний супровід профорієнтаційної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах: поняття та сутність. *Наука і освіта*. 2012. № 7. С. 175–179.
13. Філоненко М. Психологія особистісного становлення майбутнього лікаря : монографія. Київ, 2015. 334 с.

References:

1. Current problems of psychology in educational institutions: collection of scientific papers. (2013). [Aktualni problemy psykholohii v zakladyakh osvity: zbirnyk naukovykh prats]. Kryvyi Rih [in Ukrainian].
2. Bekchiv, M.P., & Aseeva, Yu.O. (2024). Theoretical and methodological bases of professional self-determination [Teoretyko-metodolohichni osnovy profesijnogo samovyznachennya]. *Mental Health*, 3, 26–30. <https://doi.org/10.32782/3041-2005/2024-3-5> [in Ukrainian].
3. Voronyuk, I.V. (2003). Psychological features of the personality of the realization of the creative potential of younger schoolchildren: dissertation ... candidate of psychological sciences: 19.00.07 [Psykhologichni osoblyvosti osobystosti realizatsiyi tvorchoho potentsialu molodshykh shkolyariv : dys. ... kand. psykhol. nauk: 19.00.07]. Kyiv, 256 p. [in Ukrainian].
4. Ivantsova, N.B. (2010). Periodization of professional development of the individual. Current problems of psychology: collection of scientific works [Periodyzatsiya profesijnogo rozvytku osobystosti. Aktual'ni problemy psykholohiyi: zbirnyk naukovykh prats']. 8 (7), 106 p. [in Ukrainian].
5. Ignatovych, O.M., Tataurova-Osika, G.P., Shevenko, A.M. (2021). Psychology of professional diagnostics and professional counseling: a practical manual / edited by O.M. Ignatovych [Psykhologhiya profesijnoyi diahnostryky ta profesijnogo konsul'tuvannya: praktychnyy posibnyk / za red. O.M. Ihnatovych]. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD. 225 p. [in Ukrainian].
6. Kozhina, S.V. (2023). Psychosocial support of high school students in relation to professional choice: bachelor's thesis [Psykhosotsial'nyy suprovit starshoklasnykiv shchodo profesijnogo vyboru: bakalavrs'ka robota]. Kryvyi Rih, 2023. 60 p. Retrieved from: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/7152/1/%D0%9A%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%D0%9A%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D0%A1..pdf> [in Ukrainian].
7. Movmyga, N.E. (Comp.). (2017). Methodological instructions for completing the control task. Professional analysis of the professional activity of a labor protection specialist from the course “Psychology of work and safety” for students of the specialty of the direction of training “Civil security”, specialization “Occupational safety” [Metodychni vkazivky do vykonannya kontrol'noho zavdannya. Profesiografichnyy analiz profesijnoyi diyal'nosti fakhivtsya z okhorony pratsi z kursu “Psykhologhiya pratsi ta bezpeky” dlya studentiv spetsial'nosti napryamku pidhotovky “Tsyvil'na bezpeka”, spetsializatsiyi “Okhorona pratsi”]. Kharkiv: NTU “KhPI”. 41 p. [in Ukrainian].
8. Maer, Yu., Tyuganova, M., & Shulyuk, N. (Comps.). (2025). Methodical instructions on career guidance, for higher education students of full-time and part-time forms of obtaining education in the specialty С4 Psychology [Metodychni vkazivky z proforiyentatsiyi, dlya zdobuvachiv vyshchoyi osvity dennoyi ta zaочноyi form zdobuttya osvity spetsial'nosti S4 Psykhologhiya]. Kryvyi Rih: Duet. 51 p. [in Ukrainian].
9. Shestopalova, O., & Shulyuk, N. (2018). Forecasting a professional career and choosing an educational trajectory by future high school students using methods of profile orientation [Prohnozuvannya profesijnoyi kar'yery ta vybir osvitn'oyi trayektoriyi maybutnimy starshoklasnykamy metodamy profil'noho oriyentuvannya]. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*. 42 (45). [https://doi.org/10.33120/ssj.vi42\(45\).197](https://doi.org/10.33120/ssj.vi42(45).197) [in Ukrainian].
10. Shestopalova, O., & Shulyuk, N. (2021). Psychological aspects of profile orientation in the process of implementation the conscious choice of an educational trajectory by senior pupils [Psychological aspects of profile orientation in the process of

implementation the conscious choice of an educational trajectory by senior pupils]. *Priority areas for development of scientific research: domestic and foreign experience*. 2021. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-049-0-28> [in Ukrainian].

11. Turinina, O.L. (2007). Practicum in psychology: teaching aids. [Praktykum z psykholohiyi: navch. posib]. Kyiv: MAUP. 328 p. [in Ukrainian].

12. Filatova, N.V. (2012). Psychological and pedagogical support of career guidance activities in general educational institutions: concept and essence [Psykholoho-pedahohichnyy suprovid proforiyentatsiynoyi diyal'nosti v zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladakh: ponyattya ta sutnist']. *Science and education*. 7, 175–179 [in Ukrainian].

13. Filonenko, M.M. (2015). Psychology of personal development of the future doctor: monograph [Psykholohiya osobystisnoho stanovlennya maybutn'oho likarya: monohrafiya]. Kyiv: Center for Educational Literature. 334 p. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 14.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 12.03.2026